

DET KALLA KRIGETS ÅTERINTENSIFIERING UNDER 1960

Av professor TORVALD HÖJER

ÅRSSKIFTET 1959–1960 hade ännu stått under starkt intryck av den skenbara avspänningen i förbindelserna mellan Ryssland och de stora västmakterna. Harold Macmillan hade under 1959 ivrigt bedrivit denna politik. Med Chrusjtjevs amerikanska resa hade den till synes uppnått en klar framgång, som kommit till uttryck i den mycket omskrivna — och mycket diffusa — »andan från Camp David». Nu var Eisenhower inbjuden att under sitt sista år som president göra ett motsvarande besök på rysk botten, och ett första toppmöte hade utsatts att äga rum i Paris i maj 1960. De professionella optimisterna kunde sålunda i slutet av 1959 återigen — ovisst för vilken gång i ordningen — låta förstå, att världen nu antligen vore över det värsta i fråga om efterkrigstidens internationella utveckling och att man i framtiden hade skäl att räkna med en fortlöpande upptining av de frostiga mellanfolkliga förbindelserna.

Det fanns emellertid redan vid denna tidpunkt åtskilliga anledningar att ställa sig reserverad till

de optimistiska prognoserna. Av allt att döma hade inga som helst konkreta problemlösningar kommit närmare ett förverkligande under den ryske diktatorns Amerikavistelse. Berlinfrågan var alltså lika olöst och den ryska ståndpunkten där lika omedgörlig som förut, ehuru Moskva hittills hade avstått från att förverkliga sina ultimativa hotelser från hösten 1958. Det var ganska tydligt för dem, som ville se, att den ryska avspänningsspolitiken i verkligheten inte syftade till något annat än att med vaga förespeglningar förmå motparten till konkreta eftergifter, vilka slutgiltigt skulle bringa maktbalansen att slå över till Moskvans och dess bundsförvanters fördel. Det var också tydligt, att denna politik genomskådades på västsidan, i alla händelser i Bonn och i Paris. Sedan vidare de engelska valen ägt rum i oktober 1959 och befast de konservativas maktställning för ännu en period, var det också klart, att Macmillan för en tid framåt inte längre skulle behöva arbeta under samma tvång att,

kosta vad det ville, underordna de storpolitiska realiteterna under den inrikespolitiska taktikens hänsyn. Mycket talade därför från början för att år 1960 skulle komma att medföra svåra desillusioner för optimisterna. Verkligheten skulle emellertid bli ännu tristare, än vad man i allmänhet torde ha förutsett.

Under de tidigare månaderna av 1960, medan det beramade toppmötet i Paris kom allt närmare, var det tydligt, att bägge parternas hållning hårdnade. Från rysk sida kom man vid upprepade tillfällen med nya hotelser i Berlinfrågan, vilken uppenbarligen av Moskva var avsedd att ställas i förhandlingarnas centrum. På västsidan åter blev det mer och mer Adenauers och de Gaulles realistiska och av tidigare erfarenheter präglade klarsyn på utsikter och risker och inte den engelska opinionens dimmigare förhoppningar, som satte sin prägel på den gemensamma ståndpunkt, till vilken man omsider kom fram. De riskabla kompromissförslag till en interimslösning av Berlinfrågan, som Amerika och England hade fört fram vid den förolyckade Genèvekonferensen på sommaren 1959, fingo nu försvinna. Man återgick till Västerns beprövade linje sedan gammalt: Berlinfrågan skulle endast behandlas inom ramen för hela det tyska problemet och en tysk återförening kunde blott ske på basis av fria val. Det var en ur princi-

piell synpunkt oantastlig och stark ståndpunkt, men man kunde med största säkerhet förutse, att ryssarna aldrig skulle svälja den, eftersom fria val alltjämt skulle innebära det oåterkalleliga och snöpliga slutet för Moskvas marionetter i Pankow.

Vid det egenartade besök, som Chrusjtjev i slutet av mars gjorde i Frankrike, torde han ha försökt att med de Gaulle taga upp Berlinfrågan på ett sätt, som skulle spränga den tysk-franska kombinationen. Han lär då emellertid ha blivit omedelbart avvisad på ett mycket kärvt och slutgiltigt sätt. Allt tyder på att man i Moskva därefter helt upphörde att intressera sig för det annalkande toppmötet — annat än såsom resonansbotten för den allra massivaste propaganda — sedan man hade funnit, att de tidigare utsikterna att splittra motsidan och därigenom åstadkomma en ur rysk synpunkt förmånlig provisorisk lösning av Berlinfrågan inte längre förelågo.

De tal, som hölls mot slutet av april av den amerikanske understatssekreteraren — 1961 Kennedys finansminister — Dillon och av Chrusjtjev själv, demonstrerade tydligt, hur dåliga utsikterna att alls uppnå något i Paris verkligen voro. Dillon förklarade, att västmakterna ej kunde reflektera på någon uppgörelse, som innebure en början till avveckling av deras traktatenliga position i Berlin. Han varnade i mycket konkreta ord-

lag Moskva för den krigsrisk, som låg innesluten i varje försök från rysk sida att bryskera händelsernas utveckling. Chrusjtjev åter hotade med en ny Berlinblockad, denna gång avseende även luftförbindelserna, om toppmötet inte nådde fram till en uppgörelse, dvs. till en västmakternas kapitulation för den ryska utpressningen under krigshot.

Det var efter detta rätt tydligt, att utsikterna att i Paris uppnå någonting alls voro försvinnande små. Trots detta torde det sätt, varpå mötet förlöpte, ändå ha inneburit en överraskning och besvikelse för många, kanske för de flesta. Man hade nog allmänt väntat sig, att de agerande åtminstone, liksom vid flera tidigare tillfällen, skulle bemöda sig om att nödtorftigt camouflera fiaskot. Att så ej blev fallet utan att schismen gjordes dramatiskt påtaglig för all världen, berodde möjligen på ett intermezzo vid månadsskiftet april-maj, alltså blott två veckor före Parismötet. Ett amerikanskt spaningsplan av typen U 2 bragtes under ännu idag oklara omständigheter att gå ned vid Sverdlovsk — det forna Jekaterinburg — i Uralområdet, alltså i hjärtat av det ryska väldet. Piloten föll levande i ryssarnas händer. Den amerikanska nyhetstjänsten fungerade föga lyckligt inför denna oväntade påfrestning, och under ett par dagar rådde åtskillig förvirring kring det inträffade. Så småningom blev det

emellertid klart, att dylika spaningsflygningar på mycket hög höjd över Ryssland hade bedrivits både länge och framgångsrikt. Detta var ett förhållande som knappast var alldeles lyckligt för det ryska luftförsvarets prestige, trots alla officiella ryska försök att förtaga denna verkan. Ställd mot väggen intog vidare den amerikanska regeringen den i sak alltigenom välmotiverade men ur formell synpunkt chockerande och mindre bekväma ståndpunkten att solidarisera sig med denna form av spioneri såsom under rådande internationella förhållanden alldeles nödvändig för den fria världens säkerhet. Man brukar ju, med oviss rätt, tillskriva Axel Oxenstierna den desillusionerade frågan »Nescis, mi fili, quantilla prudentia regatur orbis?» Det torde vara svårt att finna ett bättre bevis för riktigheten av detta dystra konstaterande än det faktum, att en icke obetydlig del av världsopinionen på våren 1960 lyckades suggerera sig till att betrakta Sovjetunionen, under årtionden komprometterad i ett otal spioneriaffärer av långt mera motbjudande slag världen runt, såsom den förfördelade parten i detta mellanhavande med Amerika.

På vad sätt Pariskonferensens misslyckande skulle ha blivit konstaterat, om detta intermezzo ej hade givit Chrusjtjev hans chans, vet man inte ännu. Nu kom konferensen aldrig ens att börja, eftersom den ryske självhärskaren väg-

rade att möta upp, om den amerikanske presidenten ej på det mest uppenbara sätt beklagade och fördömde flygningarna och straffade de skyldiga. Eisenhower var villig att ge det beviset på sin goda vilja, att han förklarade flygningarna inställda. Därutöver kunde han givetvis inte gå. Så slutade toppmötet, innan det egentligen hade börjat, och vardera parten tillskrev den andra skulden till misslyckandet. Det är tänkbart, att den ryska propagandan i detta avseende hade framgång på sina håll. Sannolikare är dock, att Chrusjtjev genom ett alltför obehärskat och orimligt uppträdande i Paris förstörde en i och för sig inte otacksam sak, allra helst som uppriktigheten av Eisenhowers fredsvilja knappast av någon kunde betvivlas.

Fiaskot i Paris och den polemik, som knöts därtill, inneburo, att det kalla kriget åter hade blossat upp för fullt. I mycket ohövlig form avbeställde ryssarna Eisenhowers besök och läto världen veta, vad de egentligen tänkte om den tilltänkte hedersgästens intelligens och moral. Samtidigt läto de emellertid förstå, att de voro intresserade av att i början av 1961 försöka återupptaga förhandlingarna med en annan amerikansk president. Farhågorna för en omedelbar akut kris i Berlin materialiserades tills vidare ej. Moskva förklarade sig inte ämna sluta någon separatfred med sin östtyska vasall, förrän man gjort ännu ett försök att ge-

nom förhandlingar lösa Berlinfrågan.

Däremot markerade Chrusjtjev sin omedgörlighet medelst en annan dramatisk gest. I slutet av juni lämnade nämligen öststaterna plötsligt och i särdeles demonstrativa former nedrustningskonferensen i Genève, sedan de använt dess sista skede för propagandaändamål. Ett avbrott hade sålunda efter så gott som hela linjen uppstått i förhandlingsarbetet mellan Öst och Väst.

Med sommaren 1960 inträdde emellertid världspolitiken i viss mån i en ny fas, som skulle sätta sin prägel även på formerna för det kalla kriget. Det var händelseutvecklingen i Afrika och, i viss mån, även vid Karibiska havet, som nu trädde i förgrunden och lämnade stoff till Östs fortsatta taktiska manövrer. Samtidigt är det emellertid här fråga om en världspolitisk förändring, som i och för sig är av allra största intresse och betydelse.

Det första årtiondet efter det andra världskrigets slut hade i mycket fått sin prägel av »kolonialismens» och den europeiska imperialismens avveckling i Syd-asien och i den arabiska världen. Med obetydliga rester hade de brittiska, nederländska, franska och amerikanska besittningarna och protektoraten i Asien förvandlats till självständiga stater av den mest växlande såväl storlek som

inre soliditet. Pax Britannica kring Indiska oceanen hade lämnat plats för något, som i fortsättningen förhända kan visa sig bli ett världspolitiskt cyklonområde av riskablaste slag. Ordnad, välutbildad och framstegsinriktad västerländsk administration hade efterträtts av något som i alltför många fall har visat sig vara inhemsk korruption och vanstyre. Flera av de nya länderna ha redan genomlöpt utvecklingsfaserna från en karikerad parlamentarisk demokrati till militärdiktatur.

Under de tidigare stadierna av denna snabba och ödesdigra förändring i Asien förutsattes ganska allmänt, att Afrika ännu rätt länge skulle kvarstanna i den koloniala sfären. Det skulle sålunda komma att förbliva ett viktigt komplement till de västeuropeiska staternas numera tämligen begränsade ekonomiska, politiska och militära resurser. Man byggde denna mycket rimliga prognos på de i allmänhet efterblivna för att inte säga primitiva förhållanden, vari den afrikanska befolkningen alltför mestadels levde, liksom på det inre lugn, som med rätt få undantag dittills hade präglat den svarta kontinenten.

Mycket snart skulle det emellertid visa sig, att den utveckling, som så brådstörtat och till stor del under direkta amerikanska påtryckningar hade satts igång i Asien under det senare 1940-talet, ingalunda skulle göra halt vid Röda havet eller ens vid gränsen

mellan de historiska arabiska statsbildningarna och negerstammarna. Kraven på »kolonialismens» likvidering och på självstyrelse för de färgade folken grepo mycket snabbt omkring sig även på afrikansk botten. Därvid kunde man iakttaga vissa förhållanden, som ogynnsamt påverkade utvecklingen. De hade varit skönjbara redan under motsvarande skede i Asien, men i Afrika blevo de ännu långt ödesdigrare.

Reaktionen mot kolonialsystemet visade sig av naturliga skäl från början främst i sådana territorier, vilkas befolkning tack vare kolonialmaktens politik numera ägde tillgång till ett relativt talrikt skikt av akademiskt och tekniskt utbildad eller på annat sätt medelklassbetonad karaktär. Detta kunde framträda som missnöjets bärare och tolkar och som aspiranter på ledarposterna i en fri stat. Men — och det är här, som utvecklingen i Afrika är särskilt karaktäristisk — denna opposition mot kolonialmakten och denna strävan till fullständig »frigörelse» stannade ingalunda inom de områden, där alltså vissa förutsättningar att sätta upp en rent inhemsk regim verkligen voro för handen. Tvärtom spred sig rörelsen mycket snabbt från de mera försigkomna territorierna även till sådana områden, där förutsättningar för en inhemsk regim ännu så länge saknades helt eller så gott som helt.

I detta sammanhang gör sig också det andra av de här nyss antydda förhållandena märkbart. De hittillsvarande kolonialmakterna etablerade ingen samverkan sinsemellan. Den viktigaste bland dem, England, gick fram helt och hållet på egen hand i ansvarströtthetens tecken, utan att ägna mycken tanke åt att frigörelserörelsen på detta sätt måste hastigt sprida sig från de brittiska besittningar, där förutsättningar troligen funnos att numera stå på egna ben, till andra länders kolonier, där sådana förutsättningar voro långt sämre eller helt lyste med sin frånvaro. När efter kort tid så det franska väldet dragits med i rörelsen, som breddade ut sig från de hittillsvarande brittiska kolonierna, förfor Parisregeringen på samma sätt utan att bekymra sig om vilka konsekvenser detta kunde medföra för andra staters vida mindre försigkomna kolonier. Bristen på solidaritet och planmässighet kolonialmakterna emellan har varit alldeles påfallande; snarare förefaller det ej sällan, som om de stater, vilka redan gjort sig av med sina besittningar i ett område, med en viss skadeglädje bidragit till att tillfoga andra europeiska länder motsvarande förluster. Detta är åtminstone det intryck, som kvarstår av Englands hållning vid slutkriserna i Nederländska Indien eller Belgiska Kongo eller av Frankrikes till likvideringen av det spanska väldet i en del av Marocko. De

kommentarer, som en stor del av världspressen f. n. ägnar det alltså jämt bestående, ganska märkliga lugnet i de portugisiska besittningarna, är ytterligare ett exempel på denna attityd.

En tredje omständighet, som i Afrika spelat en ganska olycklig roll, är den bristande planeringen i fråga om de nya staternas rent geografiska omfattning. Medan man i Asien och även i Medelhavsafrika dock mestadels haft att göra med historiska statsbildningar, vilka nu återtog sin tidigare suveränitet, har man i det svarta Afrika så gott som helt saknat verkliga historiska utgångspunkter för nationsbildningen. Resultatet därav har blivit, att man i mycket stor utsträckning följt minsta motståndets lag och hållit sig till de administrativa enheter, som uppstått under kolonialperioden. Men denna gränsdragning mellan och inom de europeiska kolonierna har dels ofta haft en tillfällig och godtycklig karaktär, med ringa hänsyn till etnografiska och språkliga förhållanden, dels nu resulterat i skapandet av ett mycket stort antal nya stater utan tillräcklig vare sig befolkning eller materiell utrustning för att kunna stå på egna ben under moderna förhållanden. Så uppvisa nu Väst- och Centralafrika ett myller av stater, bland vilka många äro mycket illa hopkomna eller sakna ekonomiska och militära resurser för att kunna taga hand om sig själva. Det är i viss

mån fråga om en återupprepning i förvärrad form av de misstag, som på sin tid utmärkte gränsdragningen i Mellaneuropa efter första världskriget. Ur den internationella politikens synpunkt innebär den nu skedda utvecklingen ett slags atomisering av stora delar av Afrika. Världsdelen har förlorat politisk och ekonomisk stabilitet för den tid, som för närvarande kan överblickas, och det ypperligaste manöverfält har öppnats för storpolitikens destruktiva makter. Den förändring inom FN, vartill händelserna först i Asien och numera även i Afrika givit upphov, är ett exempel på detta sistnämnda, till vilket det strax blir anledning att återkomma.

Upplösningen i Afrika hade tagit sin början redan 1957, då engelsmännen gjorde Guldkusten (Ghana) självständigt och tillät den energiske och tydligen ohämmat ärelystne demagogen Nkrumah att med brutalt undertryckande av oppositionen göra sig till diktator där. Utvecklingen har fortsatt med motsvarande åtgärder inom det brittiska Nigeria — den folkrikaste av de europeiska kolonierna i Afrika och av åtskilligt att döma även den med de bästa förutsättningarna för en ordnad och självständig tillvaro — samt med den fullständiga omstöpnings av det tidigare franska imperiet under åren 1958 till 1960. Ytterligare självständiga statsbildningar äro att vänta redan under den allra

närmaste tiden inom det brittiska väldet, t. ex. i Sierra Leone och i Östafrika.

Medan övergången skedde i ordnade former och under god stämning såväl i Nigeria som inom det stora flertalet tidigare franska kolonier, från det ödsliga Mauretanien i västra Sahara ända bort till Madagaskar, blev den ytterst dramatisk och världspolitiskt bekymmersam i Belgiska Kongo. Kolonialförvaltningen därstädes bar på ett mörkt arv från den hänsynslösa, från alla humanitära överväganden fria exploateringen under Leopold II:s dagar. Den tiden var emellertid numera för länge sedan svunnen. Den belgiska kolonialförvaltningen under de senaste årtiondena hade i många avseenden varit förebildlig i fråga om såväl ren administration som tillvaratagande av landets rika naturtillgångar. Den hade samtidigt haft ett mycket utpräglat paternalistiskt drag. Belgarna hade gjort den alldeles riktiga iakttagelsen, att oron i en del andra länders kolonier främst och huvudsakligen härrörde från sådana infödingar, som hade fått tillgång till västerländsk bildning eller — kanske oftare — halvbildning. Man var inte sinnad att upprepa det misstaget, och därför saknade Kongo ännu vid 1950-talets slut så gott som totalt en infödd befolkning med högre utbildning. Denna politik var säkerligen ändamålsenlig — men endast under förutsättning att den belgiska regi-

men verkligen upprätthölls praktiskt taget oförändrad på mycket lång sikt. Detta var även kolonialmaktens avsikt. Lugnet i Kongo hade också i det längsta kontrasterat mycket förmånligt med oron i vissa brittiska och franska områden i Afrika. Men — i längden gick det inte att hålla stämningen i Belgiska Kongo isolerad från vad som rörde sig i de närbelägna och av befryndade stammar bebodda ditillsvarande franska kolonierna i Centralafrika. Mot 1950-talets slut förändrades därför också bilden i Belgiska Kongo snabbt och totalt. Våldsamma oroligheter ägde rum. I denna situation sveko belgarnas nerver eller ansågo de sig sakna resurser för att med kraft upprätthålla ordningen. Det är ännu okänt, om direkta påtryckningar ha förekommit från Belgiens bundsförvanter — England, som stod i begrepp att hastigt avveckla sitt afrikanska kolonialvälde, och Förenta Staterna med sina hävdvunna antikoloniala fördomskomplex. Händelserna utvecklade sig i varje fall med största snabbhet.

Redan under senare delen av 1959 hade den belgiska regeringen bestämt sig för att övergå till en politik, inriktad på att relativt snart ge Kongo självstyrelse. Sedan man väl släppt sina tidigare hållpunkter, lät man sig driva allt snabbare och snabbare. I slutet av januari 1960 bestämdes efter konferenser i Bryssel med kongolesiska ledare, att ett självständigt

Kongo skulle upprättas redan från månadsskiftet juni-juli samma år. Det var ett beslut, som i mycket hög grad saknade kontakt med de praktiska realiteterna. Det fanns nämligen i Kongo knappast vare sig politiska ledare med erfarenhet och skicklighet eller administrativ personal med den mest blygsamma civila eller militära utbildning för sina blivande uppgifter. Om det improviserade experimentet skulle lyckas, krävdes det, att vissa förutsättningar helt och hållet slogs in: nära och uppriktig samverkan under åtskillig tid mellan den abdikerande kolonialmakten och ledarna för den nya staten, riklig tillgång under flera år framåt i Kongo på rutinerade belgiska civila och militära administratörer samt bevarad disciplin och effektivitet inom den infödda militärstyrka under belgisk ledning, som tills vidare utgjorde den enda organiserade samhällseliga makten i den blivande fria staten. Ingen av dessa förutsättningar skulle visa sig vara för handen, trots att man omedelbart före den 30 juni slöt ett belgo-kongolesiskt fördrag om ytterst nära samverkan i fortsättningen, med bl. a. belgiska militärbaser kvar på kongolesisk mark.

Man hade från belgisk sida i det längsta ehuru utan framgång försökt att undvika, att posten som det nya Kongos förste regeringschef skulle tillfalla den mest extreme och farligaste av de kongolesiska agitatorer, som under de

sista åren hade framträtt, Patrice Lumumba. Efter åtskilliga manövrer i syfte att i stället få fram en moderatare personlighet, Joseph Kasavubu, blev dock Lumumba premierminister. Kasavubu placerades som president.

Redan vid själva frihetsfestligheterna i Léopoldville gjorde Lumumba sig ofördelaktigt uppmärksam genom det högeligen taktlösa eller rent ut sagt oförsämda sätt, varpå han harangerade konung Baudouin, som personligen hade kommit tillstädes för att visa en belgisk artighet mot den nya republiken. Den 6 juli utbröt så inom Kongos armé ett stort myteri mot det belgiska befälet. Revolten spred sig hastigt. Inom några dagar rådde i stora delar av Kongo ren terror mot den rätt talrika europeiska befolkningen. Mord och våldtäkt uppges ha förekommit i stor skala. Åtskillig sannolikhet talar för att myterierna hade inspirerats av Lumumba och dennes hantlangare för att sålunda skapa en möjlighet att redan från första början slingra sig ur de nyss ingångna traktatmässiga förbindelserna med Belgien. Detta var i alla händelser det sätt, varpå Lumumba omedelbart utnyttjade det inträffade. Traktaten med Belgien betraktades som icke-existerande, och hela den belgiska officerskåren avhystes från den kongolesiska armén. De diplomatiska förbindelserna med Bryssel avbröts.

Skräckväldet i Kongo hade ome-

delbart utlöst de enda motåtgärder till européernas skydd, som voro praktiskt möjliga. De belgiska trupper, som alltjämt, i överensstämmelse med den träffade överenskommelsen, voro stationerade i Kongo, ingrepo effektivt mot myteristerna, där de lokalt hade möjlighet att så göra. I den ekonomiskt sett viktigaste provinsen, Katanga med dess väldiga koppar- och urantillgångar, där belgiskt kapital och belgiska tekniker i stor utsträckning voro placerade och ordningen i stort sett inte hade störts, inrättades i nära samarbete med de belgiska auktoriteterna en oberoende regering under ledning av en jämförelsevis moderat kongolesisk politiker, Tshombe. Denne gjorde sig helt oavhängig av Lumumba och dennes stallbröder.

I den situation, som sålunda hastigt hade uppstått, vände sig Lumumba till Förenta nationerna med häftiga anklagelser mot belgarna och anhållan om bistånd. Några dagar senare begärde han också direkt hjälp i Moskva mot »kolonisationserna». Han ville uppenbarligen utnyttja faran för en direkt rysk inblandning och därmed det kalla krigets akuta uppblossande på afrikansk mark som redskap till utpressning gentemot FN och västmakterna. Sovjet hade f. ö. redan ingripit på det agitatoriska och taktiska planet med vilda anklagelser mot Belgien och västmakterna överhuvudtaget för »aggression» mot Lumumbas frid-

samma Kongo. Grundkonturerna voro sålunda uppdragna till det invecklade drama kring temat Kongo, vilket i fortsättningen skulle komma att utspelas med Lumumba, Tshombe, Sovjet, Belgien och FN såsom ledande aktörer.

Förenta nationernas säkerhetsråd beslöt redan den 14 juli att intervensera i Kongo medelst trupsändningar i syfte att avlösa de belgiska trupperna och upprätthålla ordning och säkerhet. Huvudsyftet med denna hastigt improviserade aktion var givetvis att i världsfredens intresse förekomma en indirekt eller direkt intervention i Kongo av de rivaliserande stormaktblocken, i första hand Ryssland, och därmed det kalla krigets intensifiering i en ny och särdeles hotfull form. Den snabbhet och målmedvetenhet, varmed denna aktion sattes i verket av generalsekreterare Hammarskjöld, uppnådde också otvivelaktigt att börja med vissa framgångar. Framför allt förebyggdes tills vidare den hotande direkta ryska interventionen.

Det skulle emellertid nästan genast visa sig, att FN:s aktion i Kongo var förbunden med stora och till synes oöverbärliga inre svårigheter. Delvis berodde detta på motsättningarna mellan Sovjet och Västmakterna. Moskva har tydligen från första början intagit den faktiska ståndpunkten, att det gällde att på allt sätt sabotera folk-

förbundets aktion i Kongo, försåvitt som denna ej inriktades på att direkt förskaffa Sovjets protegé Lumumba makten i hela Kongo inklusive Katanga. Delvis och framför allt berodde svårigheterna likväl på utvecklingen inom själva FN under 1950-talet. Mellankrigstidens folkförbund i Genève hade helt dominerats av västmakterna, dvs. England och Frankrike, och över huvud taget av staterna i västra och mellersta Europa. Den enda större grupp av medlemmar, som fanns därutöver på den tiden, var de sydamerikanska och mellanamerikanska staterna, som endast i vissa speciella fall agerade på egen hand utan väsentligen orienterade sig efter västmakternas önsknings. När FN skapades vid det andra världskrigets slut, var situationen ännu i stort sett densamma, utom att Förenta Staterna numera hade framträtt bredvid och framom England såsom förbundets ledande makt. Den klara majoriteten av medlemmar utgjordes alltså av de väst- och mellaneuropeiska och de latinamerikanska staterna, de sistnämnda helt dominerade från Washington. Ryssland och dess satelliter voro en liten minoritetsgrupp, som ej kom upp till mer än en ringa bråkdel av röstetalet, och Asien och Afrika förfogade att börja med likaså endast över ett fåtal röster. Det var denna konstellation, som möjliggjorde för U.S.A. att ännu vid 1950-talets början kunna föra Ko-

reakriget mot den kommunistiska aggressionen såsom ett folkförbundskrig.

Men den invalspolitik, som har bedrivits inom FN, har successivt förändrat läget och alltmera urholkat grundvalarna för Europas och Amerikas positioner. I viss mån för den tanken till den gamla historien om missionären, som döpte med brandspruta. Man har, i korthet sagt, med ett viktigt undantag — Peking-Kina — valt in rubb och stubb utan att ställa några krav vare sig på kandidaternas fredsvilighet och allmänna mellanfolkliga hyfs eller på deras av reella resurser och politisk mognad betingade möjligheter att över huvud taget iklåda sig och uppfylla internationella förpliktelser. Allt eftersom Asien och Afrika uppfyllts av nya stater, till stor del skapelser utan militära eller ekonomiska resurser av ens det blygsammaste slag liksom utan politisk tradition och utan erfarenhet, ha dessa länder utan vidare invalts i den höga areopagen. Då man samtidigt bibehållit regeln »en stat, en röst», ha Europas och Amerikas relativt allt fåtaligare vota mer och mer tenderat att drunkna i rösterna från Somalia, Togo, Kamerun, Mali, Niger, Tsad, Centralafrikanska republiken, Jemen, Nepal och Kambodja, för att nu blott taga några konkreta exempel bland de många, som erbjuda sig. Denna utveckling kulminerade — man skulle kanske våga tillägga, att den

drevs in absurdum — just under 1960, då ett femtontal nya nationer invaldes. Av dessa torde ej så få kunna betecknas såsom sällsynt litet kvalificerade till att utöva något inflytande på det internationella planet. Samtidigt står Förbundsrepubliken Tyskland, en av världens fem eller sex starkaste och högst kultiverade stater alljämt utanför folkförbundet. Västerterns position inom detta har, utöver anhopningen av nya medlemmar med antikoloniala känslomkomplex, ytterligare försvagats av att U.S.A. inte längre förmår utöva samma dominerande inflytande över vissa latinamerikanska länder som förut; det mest talande exemplet härpå är, att Cuba under Castros diktatur opåttat kunnat utveckla sig till en rysk satellit vid Förenta Staternas egen gräns.

Förändringen av folkförbundets struktur har två konsekvenser av grundläggande betydelse för den aktuella världspolitiska utvecklingen. Västmakterna kunna ej längre med någon som helst säkerhet kontrollera utgången av omröstningarna i generalförsamlingen. De ha därmed ej längre möjlighet att liksom tidigare reguljärt nyttja FN såsom taktiskt hjälpmedel för sin politik. Med hänsyn till den ganska orealistiska betydelse, som en stor del av europeisk och amerikansk opinion alljämt tillmäter förbundet såsom aktiv faktor inom storpolitiken, är detta en mycket allvarlig olägen-

het. Vidare visar det sig utomordentligt svårt för förbundets egen ledning, i första hand generalsekreteraren, att på längre sikt driva en konsekvent linje. Förbundets ståndpunktstagande är nämligen numera starkt beroende av den nyckfulla och svårberäknliga utgången av omröstningar, vilka till stor del behärskas av delegater från länder utan politisk erfarenhet och mognad och utan resurser att ställa bakom sina beslut. Dessa länders ledare och företrädare drivas ofta av dunkla och föga förnuftsbetonade ressentiment mot de västeuropeiska f. d. kolonialmakterna och av en motsvarande benägenhet att då och då fastna på Sovjets limstickor.

Dessa förhållanden ha drastiskt demonstrerats i Kongofrågan. Så gott som från början har förbundets politik här öppet saboterats av Sovjet och dess satelliter. Dessas hela strävan har gått ut på att vid makten bevara respektive till den samma återföra den alltmär öppet prokommunistiske Lumumba och hans kumpaner. Mot deras intriger har generalsekreteraren ansett sig nödsakad att stödja sig främst på rösterna från de afrikanska och asiatiska länderna, som ej kunna misstänkliggöras för »kolonialistiska» anfäktelser och kunna förutsättas ha ungefär samma syn på tingen som den kongoleserna borde ha. Vid flera omröstningar under sensommaren och början av hösten har denna

politik också lyckats för Dag Hammarskjöld. Vid årets slut tycks den emellertid vara på väg in i en återvändsgränd, emedan flera viktiga afro-asiatiska länder envisas att försöka använda FN:s prestige och resurser till Lumumbas hjälp och därmed desavouera den ursprungligen fastställda förutsättningen för hela aktionen, nämligen att FN avhåller sig från varje försök att påverka den inrikespolitiska och konstitutionella utvecklingen i Kongo.

Redan de vunna voteringssegrarna ha därjämte varit dyrköpta. För att kvarhålla de minst pålitliga av de afrikanska och asiatiska staterna nödgades FN för det första avstå från att använda den effektivaste, erfarnaste och mest lokalkunniga administrativa och militära personal, som stod till buds, nämligen den som kunde ställas till förfogande från Belgien, Frankrike, Storbritannien och övriga länder med rik erfarenhet av koloniala förhållanden. I stället nödgades man använda sig av en brokigt hopplockad liten skara av folk, dels från vissa nordeuropeiska småstater utan egen erfarenhet av de lokaliteter och förhållanden det gällde, och dels från somliga afro-asiatiska länder som i några fall, bland vilka Ghana och Guinea äro de mest flagranta, äro allt annat än pålitliga mot aktionens syften. Vidare har man till följd av utpressningen från de mera opålitliga afro-asiatiska sta-

terna — utom de redan nämnda kunna Indien och Indonesien särskilt utpekas — nödgats att avstå från den samverkan med moderata och västligt orienterade riktningar och personligheter i Kongo, som annars hade varit möjlig, och att mot Belgien intaga en avvisande, ja, direkt fientlig hållning, som varit opåkallad ur såväl saklig som moralisk synpunkt.

Det saknas här utrymme och anledning att gå in på detaljerna och de tillfälliga skiftningarna i läget i Kongo under det andra halvåret av 1960. Det må blott konstateras, att man efter nära sex månaders bittra erfarenheter tyvärr har svårt att se, hur denna stort upplagda och förvisso i mycket behjärtansvärda operation på det högsta internationella planet skall kunna föras till ett lyckligt slut. Till följd av att man menat sig böra taga de här nyss antydda hänsynen till sådana stater som Ghana, Guinea, Indien och Indonesien och till dessa staters härskares känslor, är man alltså berövad möjligheten till effektivt samarbete med de moderata krafterna i Kongo, personifierade i sådana gestalter som presidenten Kasavubu, överste Mobutu och Tshombe. Därmed har man till synes avskurit sig från möjligheten att slutgiltigt låta Lumumba och hans hel- eller halvkommunistiska anhang försättas ur spelet och att sålunda skapa en något så när funktionsduglig sakers ordning i Kongo. Att i läng-

den kunna bemästra virrvarret där med hjälp av knappa 20 000 man brokigt sammansatta och till icke ringa del opålitliga och kanske saboterande trupper är väl dock en olöslig uppgift. De för FN:s begränsade finanser oerhörda kostnaderna, till vilka Ryssland och dess vänner vägra att bidra, göra problemet än hopplösare. Den direkta ryska eller kinesiska intervention, vars undvikande är den egentliga framgång man hittills lyckats uppnå, kan plötsligt åter aktualiseras, om händelsernas utveckling i Kongo skulle i Moskva eller Peking bedömas såsom alltför ogynnsam för Lumumba och hans anhängare.

Kongo är dock blott ett avsnitt av de långa fronterna i det under 1960 intensifierade kalla kriget. Ryssland har alldeles obestriddligen haft initiativet i detta, låt vara att somliga av Kremls aktioner hittills misslyckats. De syften, som Sovjet fullföljer, kunna i varje fall delvis urskiljas i händelsernas mönster. Man vill genom hotelser, anknutna till sådana intermezzon som U 2-affären, bryta ut vissa stater ur västblocket och därmed beröva Amerika värdefulla bundsförvant eller stödjepunkter. Man vill vidare med Moskvans och Pekings ekonomiska och politiska klientel införliva så många som möjligt av de nya staterna i Asien och Afrika, ja, numera även i Latinamerika. I sådant syfte söker man utnyttja deras ressentimenter mot kolonial-

makterna och deras farhågor för dollardiplomati och amerikanska hegemonianspråk. Med ledning av erfarenheterna från Koreakriget och Kongoaffärens första fas vill Chrusjtjev slutligen numera helt paralysera FN för framtiden genom att ersätta Dag Hammarskjöld med ett trehövdat generalsekretariat, representerande kommunistblocket, västmakterna och de neutralistiska staterna. Vetot skulle därmed vara överfört till själva exekutivapparaten och världskommunismen behöver sedan inte längre befara några som helst ytterligare inskridanden från FN mot sina expansionssträvanden.

Denna kommunistiska politik har ännu så länge knappast lett till några mera iögonenfallande framgångar. Man har väl snarast intrycket, att Chrusjtjev med sin berömda skopantomim och övriga extravaganser i FN:s generalförsamling i någon mån överspelade sina kort. Samma församlings senare skede tyder trots detta dock snarast på ett stigande ryskt inflytande bland de neutralistiska staterna och ett motsvarande undergrävande av generalsekreterarens ställning.

En viktig sida av den världspolitiska utvecklingen under 1960 har den algeriska frågan utgjort med hänsyn till sin betydelse såväl för Frankrikes styrka och inflytande inom västalliansen som för förhållandet mellan den afro-asiatiska

världen och de bägge stora maktblocken. Händelsernas gång, särskilt den misslyckade revolten i Algeriet i december och de Gaulles snarast överraskande klara seger vid folkomröstningen de första dagarna av 1961, synes ha bragt lösningen »une Algérie française» att falla helt under bordet. Kvar står två alternativ: en autonom algerisk stat i fortsatt nära förbindelse med Frankrike och ett helt separat Algeriet. Omröstningssiffrorna i själva Algeriet skulle bokstavligen tolkade snarast tyda på att ett tillräckligt underlag för den förra, moderata lösningen skulle finnas även bland den muhammedanska befolkningen. Detta stämmer också väl överens med tidigare vederhäftiga bedömningar av stämningarna där. Men om detta skulle vara riktigt idag — hur ställer det sig för framtiden? Komma dessa moderata stämningar att kunna hålla sig vid makt så länge och med sådan styrka, att man kan skapa en autonom, med Frankrike intimt förbunden algerisk stat, vilken ger trygghet och utvecklingsmöjlighet även åt den dryga millionen européer? Erfarenheterna i en hel rad tidigare emanciperade kolonier och protektorat äro knappast uppmuntrande utan tyda snarast på en stark tendens hos den »färgade» befolkningen att i dylika fall löpa linan ut, kapa alla eller nästan alla förbindelser med moderlandet och diskriminera den europeiska befolkningen på ett sätt, som fram-

tvingar massutvandring och avveckling av ekonomiska tillgodo-havanden. Man bör varmt hoppas, att de Gaulles storslagna experiment skall lyckas, men man måste tyvärr hysa åtskilliga tvivel, särskilt med tanke på verkningarna av fruktan för fortsatt och snarast intensifierad FLN-terror mot den moderata muhammedanska befolkningen i ett autonomt Algeriet.

En huvudorsak till att initiativet under år 1960 legat hos Moskva, har givetvis varit den alldeles påfallande kraftlösheten i den amerikanska diplomatin. Delvis har väl denna varit konstitutiv efter Dulles' avgång och Eisenhowers eget övertagande av den högsta ledningen. Men till detta har under 1960 kommit den olycksaliga inverkan på amerikansk utrikespolitik, som ett presidentval nästan regelmässigt plägar utöva nära ett år i förväg. Det återstår nu att se, om Jack Kennedy kan åstadkomma en positiv förändring, när han i januari drager in i Vita huset.

I och för sig är det mindre sannolikt, att den nyvalde demokratiska presidenten kommer att föra en i princip annan politik än sin företrädare. Tungt vägande sakskalet av strategisk och annan permanent natur nära nog framtvinga en stark kontinuitet i en världsmakts utrikespolitik. Skiftet från Truman och Acheson till Eisenhower och Dulles innebar på sin tid blott en ytterligare bekräftelse härpå. Den nästan enastående

knappheten i Kennedys valseger är ett ytterligare skäl i samma riktning, och hans redan gjorda val av sina främsta medarbetare peka åt samma håll.

Däremot är det både möjligt och önskvärt, att den unge och av mycket att döma ytterst ärelystne presidenten kan komma att skilja sig från sin av år, mödor och ära något trötte företrädare i fråga om själva handlaget. Om det i fortsättningen skulle bli även Amerika och inte endast Ryssland, som grepe initiativet och valde terrängen för det kalla kriget, så vore detta enbart till fördel både för världsfreden och för de mindre stater, de må sedan vara västallierade eller neutrala, vilkas säkerhet ytterst är beroende av Förenta Staternas militära styrka och politiska målmedvetenhet.

Vissa personval och uttalanden göra troligt, att den demokratiska regimen kommer att fästa större avseende vid att vinna och i sin krets kvarhålla de nya nationerna i Asien och Afrika, än republikanerna anses ha gjort. Mot bakgrund av de sista årens utveckling i FN och i Afrika är detta särdeles naturligt och önskvärt. Djupt betänkligt vore det däremot, om den välbehövliga ökade uppmärksamheten på händelser och förhållanden i den färgade världen skulle få till följd ett i motsvarande mån minskat intresse för situationen i Europa och för Förenta Staternas främsta allierade. Det är dock yt-

terst Västeuropa, som ännu för lång tid framåt kommer att vara den viktigaste positionen i den stora tävlingskampen mellan världsmakterna, och dess industriella och militära resurser, som sannolikt komma att förbli de avgörande i såväl fredlig som krigisk tävlan mellan de bägge kolosserna. Ej heller borde det kunna råda någon tvekan om att FN, såsom det har fått utveckla sig, ingalunda är av samma grundväsentliga betydelse för den fria världens fortbestånd som NATO. Man får därför

varmt hoppas, att en av den nya amerikanska regimens första omsorger blir att reparera och på det militära såväl som på det politiska planet ånyo effektivisera den stora atlantiska alliansen, vilken under de båda senaste åren uppvisat flera oroväckande svaghetssymtom. Att eftersätta detta för att i stället lägga tyngdpunkten på att söka värva afro-asiatiska röster i FN vore att förväxla sken och verklighet. En sådan förväxling skulle kunna innebära slutet för den fria världen.